

Bài 7

NHÀ NƯỚC PHÁP QUYỀN VÀ XÂY DỰNG
NHÀ NƯỚC PHÁP QUYỀN XÃ HỘI
CHỦ NGHĨA VIỆT NAM

Nội dung

Bài này giới thiệu quan niệm về nhà nước pháp quyền, các đặc trưng của Nhà nước pháp quyền và vấn đề xây dựng nhà nước pháp quyền ở nước ta hiện nay

Mục tiêu

- Trình bày được khái niệm nhà nước pháp quyền.
- Phân tích được những đặc trưng cơ bản của Nhà nước pháp quyền.
- Vận dụng được kiến thức trong việc xây dựng Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam.

Hướng dẫn học

Để học tốt bài này, sinh viên cần tham khảo các phương pháp học sau:

- Học đúng lịch trình của môn học theo tuần, làm các bài luyện tập đầy đủ và tham gia thảo luận trên diễn đàn.
- Đọc tài liệu:
 - Trường Đại học Luật Hà Nội, *Giáo trình Lý luận Nhà nước và Pháp luật*, NXB. Công an nhân dân, Hà Nội, năm 2015, Chương XX.
 - Trường Đại học Kinh tế quốc dân, Khoa Luật, TS Nguyễn Thị Huế (chủ biên), *Giáo trình Đại cương về Nhà nước và pháp luật*, NXB. Đại học Kinh tế quốc dân, Hà Nội, năm 2017, Chương I.
 - Sinh viên làm việc theo nhóm và trao đổi với giảng viên trực tiếp tại lớp học hoặc qua email.
 - Trang web môn học.

7.1. Khái niệm nhà nước pháp quyền

Nhà nước pháp quyền là một hiện tượng chính trị pháp lý phức tạp, được tiếp cận ở nhiều góc độ khác nhau. Vì lẽ đó, hiện có nhiều khái niệm khác nhau về nhà nước pháp quyền.

Dưới góc độ pháp lý, nhà nước pháp quyền là nhà nước được tổ chức và hoạt động trên cơ sở chủ quyền nhân dân, sự phân công và kiểm soát quyền lực nhà nước, hệ thống pháp luật dân chủ, minh bạch, tiến bộ và là công cụ bảo đảm tự do cá nhân, công bằng xã hội, sự thống trị của pháp luật trong đời sống nhà nước, đời sống xã hội¹.

7.2. Những đặc trưng cơ bản của Nhà nước pháp quyền

Xuất phát từ quan niệm như trên, nhà nước pháp quyền có các đặc trưng cơ bản sau đây:

- Nhà nước pháp quyền được tổ chức và hoạt động trên cơ sở chủ quyền nhân dân, có sự phân công và kiểm soát quyền lực nhà nước.
- Nhà nước pháp quyền tôn trọng và bảo vệ các quyền công dân, quyền con người.
- Nhà nước pháp quyền tôn trọng và đề cao giá trị của Hiến pháp và pháp luật trong đời sống nhà nước và đời sống xã hội. Nhà nước cần ban hành hệ thống pháp luật đầy đủ và hoàn chỉnh để dùng làm công cụ điều chỉnh mọi quan hệ xã hội, làm căn cứ để xây dựng trật tự xã hội. Tuy nhiên, các cơ quan nhà nước và các cán bộ, công chức nhà nước, và mở rộng ra là tất cả mọi cơ quan, tổ chức, cá nhân trong xã hội đều phải tôn trọng pháp luật, sống và làm việc theo Hiến pháp và theo pháp luật.

7.3. Xây dựng nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam

7.3.1. Sự cần thiết phải xây dựng nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam

Tư tưởng xây dựng Nhà nước pháp quyền Việt Nam bắt nguồn từ chính lịch sử hình thành và phát triển của Nhà nước ta. Ngay từ khi thành lập và trong quá trình phát triển, Nhà nước Việt Nam dân chủ Cộng hoà đã và sau này là Nhà nước Cộng hòa xã hội chủ nghĩa Việt Nam luôn được tổ chức và hoạt động trong khuôn khổ Hiến pháp² và pháp luật³. Vì vậy, có thể nói, quá trình xây dựng Nhà nước pháp quyền Việt Nam là một quá trình lịch sử được hình thành từ Tuyên ngôn độc lập và Hiến pháp 1946 cho đến nay. Trong văn kiện của Đảng cộng sản Việt nam về Cương lĩnh xây dựng đất nước thời kỳ quá độ lên chủ nghĩa xã hội và Hiến pháp 2013 đã xác định rõ mục tiêu xây dựng Nhà nước ta là Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa của Nhân dân, do Nhân dân, vì Nhân dân.

Trong quá trình xây dựng nhà nước pháp quyền, bên cạnh nhiều ưu điểm, hiện nay cũng còn bộc lộ nhiều nhược điểm cần khắc phục, như:

- Xây dựng nhà nước pháp quyền XHCN chưa theo kịp yêu cầu phát triển kinh tế và quản lý đất nước: năng lực xây dựng thể chế, quản lý, điều hành, tổ chức thực thi

¹ Xem Trường Đại học Luật Hà Nội, *Giáo trình Lý luận Nhà nước và Pháp luật*, NXB. Công an nhân dân, Hà Nội, năm 2015, tr. 58.

² Xem các bản Hiến pháp 1946, 1959, 1980, 1992, 2013.

³ Xem các đạo luật về tổ chức các cơ quan nhà nước quan trọng, như: Luật tổ chức Quốc hội, Luật tổ chức Chính phủ, Luật tổ chức chính quyền địa phương; Luật tổ chức Tòa án nhân dân, ...

pháp luật còn yếu; tổ chức bộ máy ở nhiều cơ quan còn chưa hợp lý, biên chế cán bộ, công chức tăng thêm; chức năng, nhiệm vụ của một số cơ quan chưa đủ rõ, còn chồng chéo; chất lượng đội ngũ cán bộ, công chức chưa đáp ứng được yêu cầu nhiệm vụ trong tình hình mới của đất nước; cải cách hành chính chưa đạt yêu cầu đề ra; thủ tục hành chính còn gây phiền hà cho tổ chức và công dân; năng lực dự báo, hiệu lực, hiệu quả quản lý của Nhà nước trên một số lĩnh vực yếu; phân cấp mạnh nhưng thiếu kiểm tra, kiểm soát; trật tự, kỷ cương xã hội không nghiêm. Cải cách tư pháp còn chậm, chưa đồng bộ. Công tác điều tra, giam giữ, truy tố, xét xử trong một số trường hợp chưa chính xác; án tồn đọng, án bị hủy, bị cải sửa còn nhiều.

- Công tác phòng, chống tham nhũng, lãng phí chưa đạt được yêu cầu đề ra. Quan liêu, tham nhũng, lãng phí vẫn còn nghiêm trọng, với những biểu hiện tinh vi, phức tạp, chưa được ngăn chặn, đẩy lùi, gây bức xúc xã hội.

Những nhược điểm nói trên đặt ra yêu cầu khách quan phải tiếp tục đổi mới, củng cố và xây dựng nhà nước pháp quyền ở Việt Nam trong giai đoạn hiện nay.

7.3.2. Một số biện pháp cụ thể để xây dựng và củng cố Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam hiện nay

- Cần phát huy vai trò của Đảng cộng sản Việt Nam trong việc lãnh đạo quá trình xây dựng, củng cố nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam. Trước mắt, cần tập trung nghiên cứu, tổng kết thực tiễn để phân định và làm rõ mối quan hệ trong cơ chế “Đảng lãnh đạo, Nhà nước quản lý và nhân dân làm chủ” trong điều kiện phát triển nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa và chủ động hội nhập quốc tế.
- Cần phải hoàn thiện về bộ máy tổ chức, trong đó chất lượng của con người trong từng tổ chức, từng cơ quan của bộ máy nhà nước cần được nâng lên một tầm cao mới, đòi hỏi đội ngũ cán bộ có đức, có tài, có năng lực quản lý, điều hành toàn diện.
- Cần đẩy mạnh công tác tuyên truyền pháp luật để nhân dân hiểu được bản chất dân chủ của Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam, nắm vững và thực hiện quyền làm chủ và nghĩa vụ công dân của mình.
- Cần đẩy mạnh việc giáo dục tư tưởng dân chủ và ý thức tôn trọng pháp luật cho nhân dân.
- Coi trọng việc xây dựng và hoàn thiện hệ thống pháp luật, bảo đảm cho luật pháp thể hiện đúng ý chí, nguyện vọng và quyền lực của dân, thực sự bảo vệ được các quyền của công dân. Nhà nước quản lý, điều hành bằng pháp luật.
- Đẩy mạnh cải cách tư pháp theo hướng xây dựng hệ thống cơ quan tư pháp trong sạch, vững mạnh, dân chủ, nghiêm minh, bảo vệ công lý, quyền công dân, quyền con người.

TÓM LƯỢC CUỐI BÀI

Nhà nước pháp quyền là nhà nước được tổ chức và hoạt động trên cơ sở chủ quyền nhân dân, sự phân công và kiểm soát quyền lực nhà nước, hệ thống pháp luật dân chủ, minh bạch, tiến bộ và là công cụ bảo đảm tự do cá nhân, công bằng xã hội, sự thống trị của pháp luật trong đời sống nhà nước, đời sống xã hội.

Nhà nước pháp quyền có các đặc trưng cơ bản sau đây: (1) Nhà nước pháp quyền được tổ chức và hoạt động trên cơ sở chủ quyền nhân dân, có sự phân công và kiểm soát quyền lực nhà nước; (2) Nhà nước pháp quyền tôn trọng và bảo vệ các quyền công dân, quyền con người; (3) Nhà nước pháp quyền tôn trọng và đề cao giá trị của Hiến pháp và pháp luật trong đời sống nhà nước và đời sống xã hội.

Quá trình xây dựng Nhà nước pháp quyền Việt Nam là một quá trình lịch sử được hình thành từ Tuyên ngôn độc lập và Hiến pháp 1946 cho đến nay. Trong quá trình xây dựng nhà nước pháp quyền, bên cạnh nhiều ưu điểm, hiện nay cũng còn bộc lộ nhiều nhược điểm cần khắc phục. Chính vì vậy, việc tiếp tục hoàn thiện và xây dựng nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam trong giai đoạn hiện nay là điều hết sức cần thiết.

Cần phát huy vai trò của Đảng cộng sản Việt Nam trong việc lãnh đạo quá trình xây dựng, củng cố nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam. Đòi hỏi đội ngũ cán bộ có đức, có tài, có năng lực quản lý, điều hành toàn diện. Cần đẩy mạnh công tác tuyên truyền pháp luật để nhân dân hiểu được bản chất dân chủ của Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam, nắm vững và thực hiện quyền làm chủ và nghĩa vụ công dân của mình. Cần đẩy mạnh việc giáo dục tư tưởng dân chủ và ý thức tôn trọng pháp luật cho nhân dân. Coi trọng việc xây dựng và hoàn thiện hệ thống pháp luật, bảo đảm cho luật pháp thể hiện đúng ý chí, nguyện vọng và quyền lực của dân, thực sự bảo vệ được các quyền của công dân. Đẩy mạnh cải cách tư pháp theo hướng xây dựng hệ thống cơ quan tư pháp trong sạch, vững mạnh, dân chủ, nghiêm minh, bảo vệ công lý, quyền công dân, quyền con người.

BÀI TẬP THỰC HÀNH

CÂU HỎI ÔN TẬP

1. Phân tích khái niệm và các dấu hiệu đặc trưng của nhà nước pháp quyền.
2. Nêu sự cần thiết phải xây dựng nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa ở nước ta trong giai đoạn hiện nay.
3. Nêu một số biện pháp để hoàn thiện nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa ở nước ta trong giai đoạn hiện nay.

CÂU HỎI ĐÚNG/SAI

1. Nhà nước pháp quyền chỉ tồn tại trong xã hội tư bản chủ nghĩa.
2. Nhà nước pháp quyền chỉ hoạt động theo pháp luật.
3. Tư tưởng xây dựng Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam mới hình thành từ Hiến pháp 2013.

CÂU HỎI TRẮC NGHIỆM

1. Nhận định nào sau đây là đúng?
 - A. Nhà nước pháp quyền là nhà nước đề cao vai trò của pháp luật trong đời sống nhà nước và xã hội.
 - B. Nhà nước pháp quyền là một kiểu nhà nước tiến bộ nhất trong lịch sử.
 - C. Nhà nước pháp quyền thừa nhận chủ thể tối cao của quyền lực nhà nước là các cơ quan nhà nước có thẩm quyền.
 - D. Nhà nước pháp quyền là một hình thức tổ chức bộ máy nhà nước theo những nguyên tắc luật định.

Đáp án đúng là: A. Nhà nước pháp quyền là nhà nước đề cao vai trò của pháp luật trong đời sống nhà nước và xã hội.

Vì: Theo khái niệm, Nhà nước pháp quyền là nhà nước đề cao vai trò của pháp luật trong đời sống nhà nước và xã hội, được tổ chức, hoạt động trên cơ sở chủ quyền nhân dân, phân công và kiểm soát quyền lực nhà nước nhằm bảo đảm quyền con người, tự do cá nhân cũng như công bằng, bình đẳng trong xã hội. Các phương án còn lại đều không phải là đặc điểm của nhà nước pháp quyền.

2. Pháp luật của nhà nước pháp quyền **KHÔNG** có đặc điểm nào sau đây?
 - A. Thừa nhận rộng rãi các quyền cơ bản của con người.
 - B. Được công bố công khai và rộng rãi.
 - C. Là công cụ của riêng nhà nước.
 - D. Phù hợp với các điều kiện hiện hữu của đất nước.

Đáp án đúng là: C. Là công cụ của riêng nhà nước.

Vì: Một đặc trưng của nhà nước pháp quyền là: Nhà nước pháp quyền là Nhà nước được tổ chức và hoạt động trên cơ sở một hệ thống pháp luật dân chủ, tiến bộ, phù hợp và khả thi, tức là, pháp luật của Nhà nước pháp quyền cần phải thừa nhận rộng rãi các quyền cơ bản của con người; được công bố công khai và rộng rãi và phù hợp với các điều kiện hiện hữu của đất nước. Pháp luật không còn là công cụ riêng của Nhà nước mà phải là công lý của thời đại.

3. Trong mô hình nhà nước pháp quyền, chủ thể có quyền quyết định tối cao và cuối cùng đối với mọi vấn đề quan trọng của nhà nước là:
- A. Đảng Cộng sản.
 - B. Giai cấp thống trị.
 - C. Nhân dân.
 - D. Giai cấp bị trị.

Đáp án đúng là: Nhân dân.

Vì: Một đặc trưng của Nhà nước pháp quyền là: Nhà nước pháp quyền là nhà nước được tổ chức và hoạt động trên cơ sở chủ quyền của nhân dân. Theo đó, nhân dân có quyền quyết định tối cao và cuối cùng đối với mọi vấn đề quan trọng của Nhà nước.

4. Trong mô hình nhà nước pháp quyền, quyền lực nhà nước được phân chia thành:
- A. quyền lập pháp và quyền lập hiến.
 - B. quyền lập pháp và quyền hành pháp
 - C. quyền lập pháp; quyền hành pháp và quyền tư pháp.
 - D. quyền lập hiến; quyền hành pháp và quyền tư pháp.

Đáp án đúng là: C. quyền lập pháp; quyền hành pháp và quyền tư pháp.

Vì: Một đặc trưng của Nhà nước pháp quyền là: Nhà nước pháp quyền là nhà nước được tổ chức và hoạt động theo cơ chế đảm bảo sự phân công và kiểm soát quyền lực giữa các cơ quan nhà nước. Theo đó, quyền lực nhà nước được chia thành quyền lập pháp, quyền hành pháp và quyền tư pháp. Mỗi quyền được trao cho một cơ quan nhà nước thực hiện.